

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวความคิดที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษา โดยได้แก่ แนวคิดความแตกต่างระหว่างชุมชน แนวคิดการกล่อมเกลாதองการเมืองและแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1. แนวคิดความแตกต่างระหว่างชุมชน

แนวคิดความแตกต่างระหว่างชุมชน เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนเมือง โดยก่อนที่จะกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างชุมชนทั้งสองจะต้องทราบความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในเบื้องต้น

2.1.1. ความหมายของชุมชน

ในการให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” เป็นการยากในการจะให้คำจำกัดความในทางวิชาการ ที่จะให้ความหมายใดความหมายเดียวและใช้ได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้เนื่องจากการให้คำจำกัดความของนักวิชาการต่าง ๆ มักจะมีแนวโน้มที่จะให้ความหมายตามทัศนะในสาขาวิชาของตนเอง ซึ่งพอจะสรุปได้โดยสังเขปดังต่อไปนี้

Kingsley Davis (อ้างใน สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2539 : 8) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ว่า คือกลุ่มคนที่อยู่รวมกันใอาณาบริเวณหนึ่ง ซึ่งสามารถดำรงชีวิตทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้โดยกลุ่มคนที่ได้รับการพิจารณาให้เป็นชุมชนได้ต้องยึดหลักเกณฑ์ 2 ด้าน คือ หลักเกณฑ์ทางกายภาพ(ความใกล้ชิดทางพื้นที่)และหลักเกณฑ์ในเรื่องความพร้อมมูลทางสังคม (Social Completeness)

สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ (2521 : 51) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” เป็นกลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเดียวกันที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

อุทัย หิรัญโต (อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2534 : 2) ได้กล่าวว่า “ชุมชน” เป็น กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งอันแน่นอน และมีผลประโยชน์ส่วนใหญ่ร่วมกัน ซึ่งเห็นได้จากความประพฤตินบธรรมเนียมประเพณี

ในขณะที่ ไพฑูรย์ เครือแก้ว (อ้างใน สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2539 : 8-9) กล่าวว่า “ชุมชน” จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องที่ที่มีขอบเขตจำกัด
2. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปหรือกลุ่มคนที่เป็นผู้ชาย ผู้หญิง เด็กและผู้ใหญ่ ที่อาจจะมีความรู้ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกันแต่มีวิถีพฤติกรรมเหมือนๆ กันและใช้ชีวิต ร่วมกันมีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน
3. ชุมชนจะต้องมีศูนย์กลางของการทำงานและบริการต่างๆ

ส่วนจางงัก อติวัฒน์สิทธิ และคณะ (2540 : 133) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้ว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่รวมกัน ในอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็น ปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่างๆ หลายด้านร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการทาง เศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก นอกจากนี้ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ที่ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ และเป็นหน่วยย่อยของ สังคมไม่มีอำนาจอิสระต้องขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐ

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปโดยกว้างๆ จากลักษณะร่วมในการให้ความหมายใน ข้างต้นได้ว่า “ชุมชน” เป็น กลุ่มสังคมเชิงพื้นที่เช่นเดียวกับสังคมแต่เป็นกลุ่มย่อยภายในสังคม ชุมชนจะเป็นกลุ่มสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยมีสถานที่หรือองค์การ ที่จะสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ตลาด โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงมีลักษณะคล้ายกับสังคม เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่า โดยที่ชุมชนทั้งหลาย ภายในสังคมอยู่ภายใต้ขนบธรรมเนียม กฎหมาย และวัฒนธรรมหลักเดียวกัน มีความผูกพันทาง ด้านจิตใจกับพื้นที่ มีการกระทำระหว่างกันและมีความสัมพันธ์ร่วมกัน ซึ่ง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2534 : 5) ได้สรุปแนวความคิดเบื้องต้นของชุมชนไว้ดังนี้

1. ชุมชนประกอบด้วยสมาชิกที่มาติดต่อกระทำระหว่างกันทางสังคม (social interaction) หมายความว่า สมาชิกภายในชุมชนมีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันออกไป จึงมีการติดต่อกระทำระหว่างกันตามสถานภาพและบทบาทเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา
2. ชุมชนประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม (social relationship) หมายความว่า สมาชิกภายในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านครอบครัว

การศึกษา ศาสนา การเมืองและสันตนาการต่างๆ ตามลักษณะ โครงสร้างตามสถานภาพและบทบาท บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยมทางสังคม การจัดช่วงชั้นทางสังคมและสถาบันทางสังคม

3. ชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันทางด้านจิตใจต่อกันที่อยู่ (psycho ecological relationship) หมายความว่า ความผูกพันทางด้านจิตใจที่เป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันทางอารมณ์ของสมาชิกต่อกันที่อยู่ โดยจะแสดงถึงความรู้สึกและความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน เช่น การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน

4. ชุมชนจะมีศูนย์กลางบริการของกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (central activities for utilization) หมายความว่า ชุมชนจะมีศูนย์กลางบริการทางด้านกิจกรรม การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข และการพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ เพื่อบริการหรืออำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในชุมชน

2.1.2. ประเภทของชุมชน

จากการศึกษาความแตกต่างระหว่างความเป็น “ชุมชนเมือง” และ “ชุมชนชนบท” มีผู้ที่ใช้เกณฑ์ในการแบ่งประเภทของชุมชนแตกต่างกันออกไป เช่น จำนวนประชากร ความหนาแน่นของประชากร ขนาด รูปแบบการใช้ที่ดิน ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม การแบ่งตามเกณฑ์การบริหารการปกครอง (Administration Unit) และลักษณะการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ฯลฯ ดังนี้

Poplin (อ้างใน คารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2541 : 26 – 27) พิจารณาความแตกต่างของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท จากความแตกต่างด้านประชากร ขนาดของประชากร ความแตกต่างด้านนิเวศวิทยา และพิจารณาจากพื้นที่โดยรอบ (Hinterland) ของชุมชน โดยถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการพัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนา นอกจากนี้การแบ่งชุมชนโดยพิจารณาพื้นที่โดยรอบจะต้องพิจารณาความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณโดยรอบนั้นด้วย ซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ โดยอาจจะเป็นการเดินทางเข้ามาซื้อของชั่วคราว การเยี่ยมเยือนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลางโดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

2. มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ มีการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

3. อิทธิพลเนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อมวลชนชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้างในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทศนคติและความรู้

ส่วน วิภา พูนเพียร (อ้างใน สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2539 : 18 – 19) ใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

1. จำนวนประชากร จะต้องมียุทธศาสตร์มากพอที่จะประกอบกิจกรรมร่วมกันในชุมชน และมีปริมาณที่เหมาะสมกับการบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่รัฐจัดให้และมีจำนวนมากพอกับการจัดเก็บภาษีมาเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป

2. พื้นที่ ต้องมีอาณาเขตและทำเลที่ตั้งที่ชัดเจนแน่นอน เป็นเขตที่กฎหมายระบุอำนาจหน้าที่เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางการบริหารและการปกครอง เป็นศูนย์กลางในการให้บริการของการอยู่ร่วมกัน มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันในพื้นที่นั้น โดยจะพิจารณาจากจำนวนประชากร อาชีพ รายได้ ภาษี ฯลฯ

3. ความเป็นเมือง (Urbanization) ซึ่งจะครอบคลุมสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในเมือง ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ความเป็นเมืองเป็นผลจากกระบวนการเป็นเมือง (Urbanization) ที่เริ่มจากการเคลื่อนย้ายของประชากรในส่วนที่เป็นบริเวณชนบทมายังบริเวณเมือง หรือการเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมมาเป็นอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ทำให้ค่านิยม ทศนคติและพฤติกรรมของประชากรเปลี่ยนไป คุณลักษณะที่เป็นภูมิลักษณ์ทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร (Socio – Economic Status) จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมแบบเมืองและเป็นตัวกำหนดความแตกต่างในสังคม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2541 : 31) ได้สรุปลักษณะความแตกต่างระหว่างชุมชนเมือง และชุมชนบทดังนี้

ลักษณะความแตกต่าง	ลักษณะของชุมชน	
	ชุมชนชนบท	ชุมชนเมือง
1. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations)	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน - พึ่งพาขึ้นอยู่กับกันทางเศรษฐกิจ - ความรู้สึกผูกพันกันเป็นกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ผูกพันกันด้วยสัญญา หรือกฎข้อบังคับ - ความเฉพาะเจาะจงของหน้าที่ของแต่ละบุคคล - การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ โดยระบบเงินตรา

ลักษณะความแตกต่าง	ลักษณะของชุมชน	
	ชุมชนชนบท	ชุมชนเมือง
2. ข้อบังคับและบรรทัดฐานทางสังคม (Rules & Norms)	- ง่ายๆ ไม่เป็นทางการ	- ซับซ้อนเกี่ยวข้องกันหลายด้าน
3. การกระทำของบุคคล (Human Actions)	- ทำด้วยความเชื่อทางศาสนา	- ทำด้วยความมีเหตุผล
4. ความเป็นตัวของตัวเอง (Individualism)	- มีน้อย อยู่ในระดับต่ำ	- อยู่ในระดับสูง
5. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม (Social Integration)	- เกิดจากค่านิยมที่เหมือนกัน ความสนใจเหมือนกันอันเนื่องมาจากมีหน้าที่และกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน	- เกิดจากความแตกต่างในบทบาทและหน้าที่อันเนื่องมาจากการแบ่งงานกันทำ
	- ไม่มีรูปแบบ (Informal)	- มีรูปแบบ (Formal)

จากลักษณะความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการอธิบายความแตกต่างขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีความเป็นชุมชนเมืองที่แตกต่างกัน สำหรับพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 3 แห่ง ที่นำมาศึกษาจะพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสุเทพมีลักษณะเป็นชุมชนเมือง ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลสารภีมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อิง มีลักษณะเป็นชุมชนชนบท

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมุ่งให้ความสนใจต่อการแบ่งระดับความเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทโดยใช้เกณฑ์ “ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน” โดยสาเหตุที่ใช้การให้เกณฑ์นี้มาประกอบด้วย เนื่องจากผู้วิจัยต้องการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆร่วมกับสมาชิกในชุมชน โดยใช้แนวคิดปัจจัยความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชน (Communitarian participation) มาเป็นแนวทางประกอบในการศึกษาครั้งนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (อ้างใน สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2539 : 17 – 18) ได้ใช้ลักษณะเด่นของความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชนเป็นเกณฑ์ในการจัดจำแนกประเภทของชุมชนเมืองและชุมชนชนบทดังนี้

1. ชุมชนเมืองเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนชนบท ประชาชนในเขตเมืองจะมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพและอยู่กันอย่างหนาแน่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวอาจจะมีไม่มากเท่ากับชุมชนชนบท เนื่องจากสมาชิกต้องออกทำงานนอกบ้าน ทำให้โอกาสที่จะพบปะพูดคุยกับสมาชิกมีน้อย ความสัมพันธ์ในด้านการงานหรือการประกอบอาชีพก็จะผูกพันกับ

ตำแหน่งและหน้าที่การงาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงก็จะค่อนข้างเห็นห่างต่างคนต่างอยู่ การติดต่อกันอาจมีบ้างในหมู่อาชีพเดียวกัน แต่เป็นไปในลักษณะเป็นทางการไม่ค่อยสนิทสนม หรือมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

2. ชุมชนชนบทเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก ความสัมพันธ์ของคนในชนบทส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวเป็นอันดับแรก สมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำงานหารายได้มาใช้ร่วมกัน กล่าวคือ ครอบครัวจะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค และภายในชุมชนก็มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนไม่ค่อยจะแตกต่างกันนัก นอกจากนี้ชุมชนยังอาศัยวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณีคอกฎควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน

2.1.3. ปัจจัยความรู้สึกร่วมกันเป็นชุมชน (Communitarian participation)

ปัจจัยความรู้สึกร่วมกันเป็นชุมชน เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อระบบความร่วมมือในชุมชนหรือในสังคม รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมืองในระดับล่างหรือชุมชนเล็ก ๆ ที่จะมีผลต่อการพัฒนาทางการเมืองในระดับชาติ

เนื่องจาก การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจะมีที่มาจากความรู้สึกร่วมกันในระดับชุมชนของบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยเรื่องความรู้สึกร่วมกันเป็นชุมชน (Communitarian participation) มากกว่าความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของคนและกลุ่มคน โดยประชาชนแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นที่มีความผูกพันต่อกันอย่างเหนียวแน่น สำหรับชุมชนที่มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นและมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันมากเท่าใดก็จะยังมีระดับของการมีส่วนร่วมมากเท่านั้น ประชาชนแต่ละคนจะมีความตระหนักถึงประโยชน์ร่วมกัน ความต้องการร่วมกัน และปัญหาของชุมชน และตระหนักว่าความต้องการของเขาแต่ละคนนั้น เป็นความต้องการร่วมกับเพื่อนบ้านและผู้คนในชุมชนนั้นๆ ด้วย เป็นความผูกพันต่อกันและกัน (interdependence) ความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชน (sense of community) ซึ่งจะมียุ่่มากในสังคมขนาดเล็กที่มีความใกล้ชิดกันมาก และร่วมรับผิดชอบชุมชนอย่างเป็นอิสระปราศจากอำนาจภายนอก ความรู้สึกเป็นชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจจะมีเนื่องมาจากการมีวิถีชีวิต สังกัดกลุ่มสังคม มีบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกันของคนอาชีพเดียวกัน มีแบบแผนการศึกษาและการใช้ชีวิตที่คล้ายคลึงกัน (นรมิติ เศรษฐบุตร และคณะ, 2541 : 12-13)

2.2. แนวคิดการกล่อมเกลாதองการเมือง (Political Socialization)

กระบวนการกล่อมเกลาทองการเมือง (Political Socialization) เป็นกระบวนการเชื่อมที่สำคัญที่สุทธระหว่ำงระบบการเมืองและสังคม แต่กระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองอาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละระบบ ในทางการเมืองถือว่ากระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองจะเป็นกระบวนการที่สำคัญ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับที่แตกต่างกัน (Rush & Athoff, 1971:14) ซึ่งกระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลนั้น ๆ และทำให้บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมทางการเมืองสอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองของระบบการเมือง จะยอมต้องมีกรอบมกล่อมเกลาทองการเมืองให้แก่สมาชิกการเมืองนั้น ๆ ให้มีพฤติกรรมทางการเมืองที่สนับสนุนการเมืองในสังคมนั้น

2.2.1. ความหมายของการกล่อมเกลาทองการเมือง

ในการศึกษาเกี่ยวกับ การกล่อมเกลาทองการเมือง ได้มีผู้ให้ความหมายของการกล่อมเกลาทองการเมืองออกไปในหลากหลายทัศนะดังนี้

Almond และ Powell กล่าวว่า การอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองของสังคมหรือสังคมปรกิตทางการเมือง เป็นกระบวนการนำมซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดแบบแผนทัศนคติและความรู้สึทของบุคคลต่อการเมือง และเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งรวมไปถึงความรู้ทางการเมือง ความรู้สึทเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึทพึงพอใจในสถาบันหรือระบบการเมืองของบุคคล (อ้างใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 27)

Michael Rush และ Phillip Athoff (1971:16) อธิบายว่า กระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองเป็นกระบวนการซึ่งปัจเจกบุคคลรู้จกตัวเองอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำเหนียก (Perception) หรือปฏิกิริยาต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่ อีกทั้งยังเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย

Fred. I. Greenstein (อ้างใน โกวิทย์ คุนรัตน์, 2541 : 10) ได้ให้ความหมายของการกล่อมเกลาทองการเมืองทั้งวงแคบและวงกว้าง โดยความหมายที่อยู่ในวงแคบ จะหมายถึงการให้ข่าวสารการปลุกฝิ่งค่านิยมและการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่างๆ ทางการเมืองอย่างมีเจตนาโดยผ่านองค์การหรือสถาบันที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการในการอบรมสั่งสอนด้านการเมือง ส่วนความหมายในวงกว้าง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับการเมืองที่

เกิดขึ้นในทุกช่วงชีวิตมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ หรือโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม

นอกจากนี้ Herbert R. Winter และ Thomas J. Bellow (1977 : 102 – 103) กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการกล่อมเกลาทางสังคม โดยกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมจะเป็นกระบวนการทั้งหมดของการเรียนรู้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคล สำหรับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สถาน ทัศนคติและพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับและปฏิบัติที่ดำเนินไปในระบบการเมือง ประชาชนจะเข้ามาเป็นสมาชิกของระบบการเมืองโดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นเสมือนกระบวนการที่ประชาชนได้รับการจูงใจ ได้รับข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ที่สถาน ทัศนคติและค่านิยมในทางสังคม เศรษฐกิจและระบบการเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยประชาชนจะเรียนรู้ว่าตนเองคาดหวังอะไร คิดว่าพฤติกรรมใดเหมาะสมที่จะมี ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และกับรัฐบาล

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (1984 : 5) ได้กล่าวถึง การกล่อมเกลาทางสังคมว่าเป็นลักษณะ ที่ได้รับการพัฒนาแล้วของพฤติกรรมส่วนบุคคล ซึ่งรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่อมเกลาทางการเมืองจะ แสดงถึงการเรียนรู้ที่เป็นการเมืองและไม่ใช่มือง (all political and non – political learning) ซึ่งมีผลต่อทัศนคติ พฤติกรรมทางการเมือง และการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของบุคลิกภาพทางการเมือง

ทินพันธ์ นาคะตะ (อ้างใน โกวิทย์ คุณรัตน์, 2541 : 12) กล่าวว่า กระบวนการ กล่อมเกลาทางการเมือง เป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลซึ่งกระทำต่อกันและเป็นกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง แต่ในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองโดยทั่วไป บุคคลจะ เรียนรู้ทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง แต่สิ่งต่างๆ เหล่านั้นต่าง มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลด้วย

2.2.2. ลักษณะการกล่อมเกลาทางการเมือง

Dawson and Prewitt ได้แบ่งวิธีการกล่อมเกลาทางการเมืองออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. โดยทางอ้อม (Indirect Learning) ไม่มีการกำหนดหลักสูตรที่แน่นอนเป็นการเรียนรู้ สิ่งที่ไม่ใช่การเมือง แต่เป็นพื้นฐานในการกำหนดบุคลิกภาพ ทัศนคติทางการเมืองของปัจเจกบุคคล ในเวลาต่อมา เช่น การดูแลปกครองคนในครอบครัว ซึ่งเด็กได้เรียนรู้จากบิดามารดา

2. โดยทางตรง (direct Learning) มีหลายลักษณะคือ

ก. โดยการเลียนแบบ (Imitation) เป็นการที่เด็กเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่

ข. จากการตั้งปณิธาน (Anticipatory Political Socialization) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความคาดหวังหรือใฝ่ฝันในสิ่งที่บุคคลเคยสัมผัสและประทับใจ

ค. การศึกษาทางการเมือง (Political Education) เกิดจากการสอนโดยตรง (Direct Learning) หรือจากการปลูกฝังลัทธิ (Ideocrination) มีกำหนดระยะเวลาหลักสูตร และวิธีการสอนที่แน่นอน เช่น โรงเรียน องค์การของรัฐบาล เนื้อหาการสอนจะเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ ค่านิยมที่จำเป็นสำหรับสังคม เช่น ความรักชาติ การเชื่อฟังกฎหมาย

ง. ประสบการณ์ทางการเมือง (Political Experiences) เป็นการรับรู้ความเชื่อต่าง ๆ จากการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตนเอง เช่น การเดินขบวน การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

จากลักษณะของการกล่อมเกลาทางการเมืองทั้ง 2 ทาง Gabriel A. Almond (อ้างใน โกวิทซ์ คูมรัตน์, 2541 : 11) เห็นว่า การเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงและโดยทางอ้อมมีอิทธิพลต่างกัน การเรียนรู้โดยทางอ้อมน่าจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่าเพราะจะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัวการ

2.2.3. ขั้นตอนในการกล่อมเกลาทางการเมือง

Lucian W. Pye (อ้างใน จุมพล หมิมพานิช, 2533 : 332 -338) ได้อธิบายขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นตอนที่พยายามให้ทารกได้รับการฝึกฝนอบรมให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เด็กจะเรียนรู้ทางทัศนคติ ค่านิยม ความสัมพันธ์ของบทบาทต่างๆ ของบุคคล ความรู้ทั่วไปและสิ่งต่างๆ ที่จำเป็น ซึ่งคนในสังคมจะต้องเรียนรู้ ในขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาทางสังคมก็คือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพ หรือ "เอกลักษณ์ส่วนบุคคล" (Personal Identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ นอกจากนี้ ประสบการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมในจิตได้สำนึก และยังมีส่วนกำหนดเป็นโครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ด้วย ในขั้นนี้เองบุคคลจะเริ่มมีความสำนึกที่ถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ขั้นที่ 3 ขั้นตอนนี้เริ่มเข้าสู่กระบวนการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองของสังคม เป็นขั้นที่บุคคลแต่ละคนจะเรียนรู้และพัฒนาทัศนคติหรือความโน้มเอียงต่อการเมือง เมื่อมนุษย์ผ่านมาถึงขั้นตอนของการมีความสำนึกในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านเข้ามาทางตัวการของการอบรมกล่อมเกลาและเข้ามากระทบจากการรับรู้ หล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองและมนุษย์จะเริ่มมีความคิดพินิจวิเคราะห์ในทางการเมืองขึ้น

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นตอนที่กระบวนการจัดกลาและเรียนรู้ทางการเมืองได้สร้างความรู้สึกรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองอย่างมาก จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง เรียกขั้นตอนนี้ว่า "Political Recruitment Process" หรือที่เรียกว่า การเลือกสรรบุคคลทางการเมือง ในขั้นตอนนี้บุคคลจะมีความรู้ความเข้าใจต่อการเมืองมากขึ้นและจะมีทัศนคติหรือความโน้มเอียงทางการเมือง หรือที่เรียกว่า "บุคลิกภาพทางการเมือง" ชัดเจนและถาวรกว่าเดิม จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง

2.2.4. กลไกหรือตัวการในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

ตัวการและสถานการณ์ต่างๆ ในการกล่อมเกลาทางการเมืองมีอยู่มากมายซึ่งจะมีส่วนสนับสนุนการกล่อมเกลาทางการเมือง ตัวการที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน รวมถึงสถานการณ์ตรงที่เกี่ยวข้อกับการเมืองจากการปฏิสัมพันธ์กับสถาบันการเมืองต่าง ๆ แต่ไม่มีข้อตกลงที่แน่ชัดว่าตัวกลางใดมีความสำคัญมากที่สุด จากการศึกษาคพบว่าในระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพแล้วสถาบันครอบครัวจะเป็นตัวการที่สำคัญที่สุดในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ส่วนในสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง พบว่า สถาบันการศึกษาจะเป็นตัวการหลักในการกล่อมเกลาทางการเมือง แต่ในสถานการณ์ที่ตึงเครียดที่รุนแรง พรรคการเมืองและกลุ่มศาสนาอาจจะเป็นตัวการที่สำคัญในการกล่อมเกลาทางสังคม (Winter and bellows, 1977 : 122) โดยกลไกที่สำคัญในการกล่อมเกลาทางการเมือง มีดังต่อไปนี้

1. ครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกในการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคม ที่มีอิทธิพลสูงและต่อเนื่องเป็นระยะยาวทั้งทางตรงและทางอ้อม (Almond and Powell อังโน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ สายทิพย์ สุกติพันธ์, 2526 : 20) และครอบครัวจะเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพ ความไว้วางใจ ความร่วมมือและพัฒนาความสัมพันธ์ของความคิดและค่านิยมในทางการเมือง (Winter and Bellows, 1977 : 123) นอกจากนี้อิทธิพลที่สำคัญของครอบครัวคือการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ กล่าวคือ ภายในครอบครัวจะมีลักษณะของการตัดสินใจร่วม

(collective decision) ซึ่งมีลักษณะของการใช้อำนาจหน้าที่ ประสิทธิภาพของเด็กเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในครอบครัวจะส่งผลต่อความรู้สึกมีความสามารถทางการเมือง(political competence) และสร้างทักษะเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองและนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาจะเป็นเสมือนเครื่องมือในการถ่ายทอดค่านิยม ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และปทัสถานทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางการเมืองที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและความผูกพันกับสัญลักษณ์ต่างๆของระบบการเมือง เช่น ธงชาติ เพลงชาติ ในวัยผู้ใหญ่ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างมากกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในลักษณะของการถ่ายทอดข่าวสารทางการเมือง ค่านิยมและการพัฒนาทักษะในทางการเมือง กล่าวได้ว่า สถาบันการศึกษาจะมีส่วนสำคัญมากกว่าสถาบันครอบครัว (Winter and Bellows, 1977 : 125) โดยที่สถาบันการศึกษาจะทำให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในชีวิต สภาพแวดล้อมและการดำรงตนในสังคม นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองและบทบาททางการเมืองของตน เด็กจะได้เรียนรู้สถาบันทางการเมืองและความสัมพันธ์ต่างๆในระบบการเมืองที่ชัดเจนกว่าการรับรู้ด้วยความรู้สึกทางอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว (พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 22)

3. กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทในการอบรมกล่อมเกลารวมทั้งทางการเมืองของสังคม โดยที่กลุ่มเพื่อนจะเป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพเดียวกันและมีความสนใจเหมือนกัน พื้นฐานของการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการของทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะมีผลมาจากกลุ่มเพื่อน โดยที่การเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันย่อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้ค่านิยมและอาจจะเกิดการรับหรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ถ้าการติดต่อในกลุ่มเป็นไปในรูปแบบเดียวกันและมีความมั่นคง สมาชิกในกลุ่มก็จะพัฒนาค่านิยมและพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสมกับกลุ่มของตน

4. กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพจะเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดข่าวสารและความเชื่อถือเมื่อบุคคลเข้าทำงานในหน่วยงานย่อมจะมีความรักและความผูกพันในหน่วยงาน โดยอาจมีการยอมรับปทัสถานของกลุ่มและประเมินค่าสิ่งต่างๆ ในแนวทางเพื่อประโยชน์ของกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ ทำให้เกิดการหล่อหลอมและถ่ายทอดทัศนคติบุคลิกภาพซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ชีวิตสังคมและการเมือง ในกลุ่มที่มีขนาดใหญ่มีความเหนียวแน่นและมีความจงรักภักดีสูงก็จะยังมีบทบาทในการสร้างและปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองแก่สมาชิกมากขึ้น

5. สื่อมวลชน สื่อมวลชนนับว่ามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างมาก โดยจะมีบทบาทในการกระจายข่าวสารและส่งผ่านค่านิยม ความเชื่อที่สำคัญในสังคม ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมและยังสามารถสร้างความรู้สึกทางอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมือง ปัจจุบัน

โทรทัศน์มีบทบาทโดยตรงต่อการกล่อมเกลาทางเมืองของมวลชน แต่ผลกระทบของโทรทัศน์จะเป็นผลทางอ้อมและไม่เป็นทางการต่อเด็ก โดยที่เด็กจะเรียนรู้และซึมซับพฤติกรรมของผู้ใหญ่จากการดูโทรทัศน์

6. สถาบันทางการเมือง พรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์จะเป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองที่ทำให้เกิดความสนใจทางการเมือง และทำให้ประชาชนยอมรับและเห็นด้วยกับทัศนคติ ค่านิยม และอุดมการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีบทบาทในการสร้างความโน้มเอียงที่จะเข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง (participant orientation)

2.2.5. ลักษณะการเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมืองจะดำเนินไปได้ต้องอาศัยกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization Process) ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล โดยผ่านหน่วยหรือตัวการในการถ่ายทอด (Agent of Political Socialization) ดังที่กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งจะ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการส่งผ่าน การสร้าง แปลงรูป และการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientation) ของบุคคล ทำให้มีการเรียนรู้ทางการเมืองเกิดขึ้น

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นอาจมีได้ใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการสอนโดยตรง (direct learning) หรือ จากการปลูกฝังลัทธิ (indoctrination) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการตั้งใจสอน (intentional learning) ซึ่งจะมีกำหนดระยะเวลา มีหลักสูตร วิธีการสอน และมีการวางแผนการสอนที่แน่นอน

2. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม (indirect learning) เป็นการเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น การได้รับความรู้จากการสนทนากับคนในครอบครัว เป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ไม่มี การวางแผน หรือ มีหลักสูตรที่แน่นอน ซึ่ง Almond (อ้างใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุดดิพันธ์, 2526 : 23 – 25) เห็นว่า จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่าเพราะสามารถทำได้โดยตัวการหลายตัวการ

2.2.6. ขั้นตอนในการเรียนรู้ทางการเมือง

จากการศึกษาของ Dawson and Prewitt (อ้างใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ สายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 25 – 26) พบว่า การเรียนรู้ทางการเมืองอาจจะแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นสามารถในการกำหนดระบุ และความผูกพันทางความรู้สึกกับสัญลักษณ์ทางการเมืองและชุมชนทางการเมือง (basic identification and emotional ties) เป็นความรู้สึกผูกพันกับชาติและชุมชนทางการเมือง ในลักษณะของความจงรักภักดีและความเชื่อฟังต่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งต่อมาจะพัฒนาเป็นความรู้สึกติด (attachment) กับสัญลักษณ์ทางการเมืองที่สำคัญๆ ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ทางการเมืองเบื้องต้นของเด็กที่จะสามารถแบ่งคนออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามภาษา เชื้อชาติ ศาสนา และชนชั้นทางสังคม โดยจะสามารถระบุได้ว่าคนสังกัดอยู่ในกลุ่มใด นอกจากนี้ยังสามารถที่จะกำหนดพฤติกรรมของคนที่จะมีต่อบุคคลต่างๆ ตามกลุ่มหรือประเภทที่บุคคลนั้นๆ สังกัดอยู่

2. ขั้นเกิดความโน้มเอียง (orientations) เป็นขั้นที่บุคคลจะสามารถพัฒนาความสามารถในการกำหนด ระบุความผูกพันที่มีต่อชาติและชุมชนการเมือง และจะรู้ว่าจะสามารถคาดหวังอะไรจากระบบการเมืองได้บ้าง โดยที่บุคคลนั้นจะมีการรับข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้และทำความเข้าใจโครงสร้างในระบบการเมืองมากขึ้น และจะสามารถทราบได้ว่าตนเองจะมีบทบาทอยู่ในส่วนใด ในขั้นตอนนี้การผูกติดกับพรรคการเมืองหรือกลุ่มต่างๆ จะเป็นเพราะเกิดความเชื่อในอุดมการณ์หรือนโยบายมากกว่าที่จะเป็นเพียงความรู้สึกชอบส่วนบุคคลหรือสัญลักษณ์แต่เพียงผิวเผิน ทำให้บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่กว้างขวางมากขึ้น

3. ขั้นเกิดทัศนคติและความนึกคิดที่เฉพาะเจาะจงและชัดเจน ต่อบุคลิกภาพทางการเมือง ต่อกิจกรรมทางการเมือง และค่านโยบายทางการเมืองต่างๆ ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนของการพัฒนามาจากทั้งสองขั้น ซึ่งจะพัฒนามาเป็นบุคลิกภาพทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น จึงเป็นเสมือนขั้นวุฒิภาวะในการเรียนรู้ทางการเมือง

โดยสรุปแล้ว กระบวนการกล่อมเกลารวมทางการเมือง (Political Socialization) จะเป็นกระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน กล่าวคือเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดแบบแผนทัศนคติและความรู้สึกของบุคคลต่อการเมือง เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลที่ครอบคลุมถึงความรู้ทางการเมือง ความรู้เกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึกพึงพอใจในสถาบันหรือระบบการเมืองของบุคคลด้วย (Almond and Powell อ้างใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2526 : 25-27)

2.3. แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation)

ในระบบการเมืองทุกระบบสิ่งที่ถือว่าเป็นหัวใจของกิจกรรมทางการเมือง ได้แก่ การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่ง Lester W, Milbrath (อ้างใน จิตรา พรหมชุติมา, 2541 : 34) กล่าวว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง(Political participation) เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการทางการเมือง

ในฐานะที่เป็นเป้าหมาย หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย โดยการตัดสินใจว่าสังคมใดจะมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ อาจพิจารณาได้จากระดับการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

เป็นกระบวนการทางการเมือง หมายถึง การแสดงออกซึ่งกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับองค์กรทางการเมือง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ ดังนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านของการเป็นกระบวนการทางการเมือง (Political process) จึงเกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยตรงกับกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง (Political socialization) ซึ่งจะมีผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลในแต่ละสังคม

2.3.1. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Rush & Athoff (1971:14) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) ว่าหมายถึง การที่บุคคลแต่ละคนเข้ามาส่วนร่วมในระบบการเมืองในระดับต่าง ๆ โดยที่กิจกรรมทางการเมืองอาจจะอยู่ระหว่างการ ไม่เข้ามามีส่วนร่วมเลยไปจนถึงการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร เนื่องมาจากการมีส่วนร่วมในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน หรือแม้แต่ในสังคมเดียวกันก็อาจจะมีความแตกต่างกันก็ได้ การมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงมีความสำคัญในการพิจารณาถึงความเฉื่อยชาและความเห็นห่างทางการเมือง การเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นและมีระดับที่สูงขึ้นจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความกดดันในกระบวนการคัดสรรทางการเมือง

Samuel P.Huntington and Jorge I. Dominguez (1975 : 3) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมของพลเมืองที่มุ่งจะโน้มน้าวการตัดสินใจของรัฐบาลในรูปแบบต่างๆ ทั้งถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยรุนแรงหรือโดยสันติ ทั้งที่ประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม มิใช่เพียงแต่การตัดสินใจของบุคคลผู้นั้น เพื่อดำเนินกิจกรรมที่โน้มน้าวการตัดสินใจของรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่บุคคลอื่นเป็นผู้ตัดสินใจแล้ว ทำให้อีกบุคคลมาดำเนินกิจกรรมที่โน้มน้าวการตัดสินใจของรัฐบาล

ส่วน Myron Weiner (อ้างใน นรนิติ เศรษฐบุตร, 2541 : 4) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ปฏิบัติการโดยสมัครใจใดๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ มิใช่การถูกบังคับ ไม่ว่าจะสำเร็จผลหรือไม่ก็ได้ มีการจัดองค์การหรือไม่ก็ได้ จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ได้ จะใช้วิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ได้ แต่การกระทำนั้นต้องมุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมือง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

นอกจากนี้ Mc Closky (อ้างใน สันติ สวัสดิพงษ์, 2541 : 10) มีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมต่างๆ โดยสมัครใจซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อมในการเลือกผู้ปกครองประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การอภิปรายและเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุม การบริจาคเงิน และการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะของความกระตือรือร้นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจะพิจารณาได้จาก การสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การแข่งขันเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ

กล่าวโดยสรุป “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” จึงหมายถึง การมีส่วนร่วมในการเมือง การปกครองของประชาชนตามสิทธิที่ระบบการเมืองและกฎหมายกำหนดให้กระทำได้ เป็นการกระทำที่ต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของประชาชน เพื่อให้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐทั้งในการเมืองการปกครองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม แม้การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนจะเป็นไปตามสิทธิที่ระบบการเมืองและกฎหมายกำหนดให้กระทำได้ เช่น อนุญาตให้ประชาชนรวมตัวเพื่อชุมนุมคัดค้าน หรือแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายต่างๆ ของรัฐได้ แต่อาจปรากฏว่า การมีส่วนร่วมที่ดำเนินไปโดยถูกต้องตามกฎหมายอาจถูกกลามเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายได้ เช่น การขว้างปา ต่อสู้ทำร้ายร่างกาย ใช้ความรุนแรงกัน

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอาจเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเนื่องจากความเข้าใจในสิทธิประโยชน์ที่ตนจะพึงมีพึงได้จากการมีส่วนร่วมนั้น หรือเกิดขึ้นเพราะการถูกหลอกล่อ ชักจูง เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองของบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม ดังที่ปรากฏอยู่ในการเมืองของหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา กลุ่มผู้มีอำนาจอิทธิพลทางการเมืองอาศัยประโยชน์จากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจทางการเมืองของประชาชน มาชักจูง ระดมพลัง ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดในข้อเท็จจริงของสถานการณ์ทางการเมือง หรือการใช้อำสสินจ้างรางวัลเป็นปัจจัย เพื่ออาศัยพลังของประชาชนนั้นๆ สนับสนุน สร้างความ

ชอบธรรมเพื่อการคงอยู่ในอำนาจทางการเมืองของตนหรือกำจัดคู่แข่งทางการเมืองเป็นต้น (จันทนา สุทธิจารี, 2544 : 411)

2.3.2. รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้มีผู้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้มากมายหลายรูปแบบ และแตกต่างกันไปดังนี้

Norman H. Nie and Sidney Verba (1975 : 9 –11) ได้จำแนกลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 4 รูปแบบคือ

1. การเลือกตั้ง (Voting) การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดที่สามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนจากประชาชน หรือ กดดันให้รัฐบาลปรับนโยบายเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอีกครั้ง แต่ระหว่างประชาชนและผู้นำนั้นจะมีการสื่อสารกันน้อยมาก การแสดงออกของประชาชนว่าพึงพอใจต่อผู้สมัครคนใดนั้นจึงไม่ปรากฏชัดเจนซึ่งความนิยมของประชาชนและแรงกดดันที่มีต่อตัวผู้สมัคร จะเป็นผลทำให้ผู้สมัครแต่ละคนได้รับการคัดเลือกและจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการควบคุมการทำงานของรัฐบาล

2. การรณรงค์การเลือกตั้ง (Campaign activity) การรณรงค์การเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการการเลือกตั้ง ซึ่งจะเห็นแสดงออกอย่างเด่นชัดของประชาชนว่านิยมหรือชื่นชอบผู้สมัครคนใดมากกว่าคนอื่น ๆ และเป็นกิจกรรมที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าการไปเลือกตั้ง เพราะจะแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในลักษณะของความพึงพอใจ และจะทำให้ประชาชนได้เข้าไปใกล้ชิดกับผู้สมัครรับเลือกตั้งได้มากขึ้น

3. การติดต่อในฐานะพลเมือง (Citizen – initiated contacts) ในการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทั่วๆ ไปมักจะมุ่งไปที่กิจกรรมในกระบวนการเลือกตั้งเท่านั้น แต่หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเลือกตั้ง ก็จะพบว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้จาก กิจกรรมบางอย่างที่แตกต่างออกไปจากกิจกรรมในการเลือกตั้ง นั่นคือ การที่เข้าไปติดต่อกับหน่วยงานของรัฐโดยนำเรื่องราวต่างๆ ที่เห็นว่าน่าสนใจหรือควรปรับปรุงเข้าสู่วาระการประชุม ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเรียกว่า การติดต่อในฐานะพล โดยอาจจะแสดงออกในรูปแบบต่างๆ

4. การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร (Cooperative activity) เป็นกิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปรวมกันเป็นกลุ่ม หรือ องค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมและทางการเมือง คล้ายกับการติดต่อในฐานะพลเมืองแต่จะแตกต่างที่เป็นการรวมกลุ่ม โดยที่กลุ่มอาจจะเริ่มจากคนเพียงไม่กี่คน แต่ภายหลังก็จะมีคนอื่นๆ ที่เห็นด้วยเข้ามารวมกลุ่ม ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการตระหนักถึง

ที่เกิดขึ้น ลักษณะการดำเนินงานของกลุ่มอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ กิจกรรมการรวมกลุ่มถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เห็นได้ชัดเจน จะมีพลังและมีผลมากกว่าการที่บุคคลเพียงคนเดียวที่จะเข้าไปติดต่อ ซึ่งสามารถที่จะแสดงความต้องการหรือความพึงพอใจของประชาชน ที่มีจะอิทธิพลต่อรัฐได้มากยิ่งขึ้น (Nie and Verba, 1975 : 9 – 11)

5. การลอบบี้ (Lobbying) หมายถึง การที่บุคคลพยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำทางการเมือง โดยหาทางที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายประเด็นเรื่องที่กระทบต่อประชาชนจำนวนมาก จากความเป็นจริงจะเป็นลักษณะของกิจกรรมที่มุ่งจะก่อให้เกิดแรงสนับสนุนหรือต่อต้านพระราชบัญญัติ หรือ การตัดสินใจของฝ่ายบริหาร

6. การประท้วง (Protest) มีลักษณะใกล้เคียงกับที่ Huntington เรียกว่า การใช้ความรุนแรง (Violence) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลโดยการทำร้ายร่างกาย หรือ ทรัพย์สิน

7. การเข้ามีส่วนร่วมในบทบาทของผู้สื่อข่าวทางการเมือง (Communicator) หมายถึง การที่บุคคลจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่เห็นว่าถูกต้อง หรือส่งคำประท้วงต่อการดำเนินงานที่เห็นว่าไม่ดี รวมถึงการเข้าพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมือง การให้ข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้าน อีกทั้งการแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อเจ้าหน้าที่รัฐบาล เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น ไปยังหนังสือพิมพ์ และ สื่อมวลชนต่าง ๆ

8. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยผ่านกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลประโยชน์หมายถึง กลุ่มใดๆ ซึ่งต้องการประโยชน์เฉพาะอย่าง ประสงค์ที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ หรือต้องการที่จะขยายผลประโยชน์ที่มีอยู่แล้วให้กว้างขวาง, ต้องการที่จะหาหลักประกันให้กับผลประโยชน์ของตน หรือ ประสงค์ให้มีการสนับสนุนเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตนให้มากยิ่งขึ้น

9. การแสดงประชามติ (Referendum) เป็นการให้ประชาชนเข้าร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับกฎหมายที่จะออกมามีผลบังคับใช้แก่ตน โดยที่กฎหมายเหล่านั้นผ่านการพิจารณาของสภาในขั้นต้นมาแล้ว ประชามติอาจจะมีทั้งแบบบังคับให้ประชาชนต้องแสดงประชามติ และไม่บังคับต้องให้แสดงประชามติก็ได้ ขึ้นอยู่กับความจำเป็นว่ามากน้อยเพียงใด

10. การริเริ่มให้เสนอกฎหมาย (Initiative) ได้แก่ การชุมนุมของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อทำคำร้องเสนอกฎหมาย และลงมติในบัตรเลือกตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อให้ประชาชนได้ผ่านกฎหมายบางอย่าง โดยไม่ต้องฟังความคิดเห็นของสภา

11. การเลือกออก (Recall) หมายถึง การให้อำนาจประชาชนในการถอดถอนเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร หรือ รัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง เมื่อเห็นว่าผู้นั้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือ ปฏิบัติตนไม่สมควร

12. การร่วมแสดงความคิดเห็น และ ร่วมตัดสินใจ (Plebiscite) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจปัญหาที่สำคัญเมื่อรัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจปัญหานั้นได้ (ประมวลจาก รุ่งโรจน์ เรื่องทรัพย์สิน, 2540 : 37 - 39)

จากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่มีอยู่มากมายหลายรูปแบบดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมีวิธีการแตกต่างกันไปในแต่ละระบบการเมือง และบริบทแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบดังนี้ (จันทนา สุทธิจารี, 2544 : 412 - 414)

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมโดยมีกฎหมายรองรับให้กระทำได้ หรือต้องกระทำ ที่สำคัญและยอมรับปฏิบัติกันทั่วไปในระบอบประชาธิปไตย มีดังนี้

ก. การเลือกตั้ง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การเลือกตั้งเป็นรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจนที่สุด ในทางการเมืองวิจัยสามารถวัดระดับประเมินค่าของพฤติกรรมมีส่วนร่วมได้แน่นอนชัดเจนมากกว่าพฤติกรรมอื่น ๆ

ข. การใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในประเด็น หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะของประชาชน เช่น การพูด การอภิปราย เขียน พิมพ์ ในระบอบประชาธิปไตยการมีส่วนร่วมโดยการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้มีความสำคัญมากเพราะเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมือง (Political communication) ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล รัฐบาลจะมีโอกาสได้รับรู้ปัญหา ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ วิचारณ์ ท้วงติง การทำงานของรัฐบาลจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการทำงานของรัฐบาลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ค. การจัดตั้งและเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความเห็นทางการเมืองตรงกัน และมีความมุ่งหมายที่จะเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของพรรค โดยในส่วนของประชาชนผู้เป็นสมาชิก

พรรคการเมืองใด ในช่วงที่จะมีการเลือกตั้ง ก็สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสมัครหาเสียงช่วยพรรคอื่นๆ

ง. การมีส่วนร่วมโดยการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ หมายถึง การที่กลุ่มคนมารวมกันเพราะมีอาชีพการงานหรือมีผลประโยชน์ มีความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และใช้พลังของกลุ่มให้มีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มตน การรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์เพื่อมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นสำหรับการปกครองในระบบประชาธิปไตย เพราะเป็นช่องทางให้ปัญหา, ความต้องการ และผลประโยชน์ที่หลากหลายของประชาชนแต่ละคนที่มีอยู่มากมายในประเทศได้มีโอกาสรวมกันเป็นกลุ่มก้อน (interest aggregation) และสามารถเรียกร้องต่อรัฐบาลได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม (interest articulation)

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งในระบบการเมืองแบบเผด็จการไม่ยอมรับและและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม โดยจะมีกฎหมายห้ามไว้อย่างชัดเจน แม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยบางประเทศ จะมีได้ห้าม แต่อาจมีได้ระบุหรือมีได้มีกฎหมายรองรับว่าให้กระทำได้

ก. การเดินขบวนหรือชุมนุมประท้วง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 “เดินขบวน” หมายถึง ยกกันไปเป็นหมู่เป็นพวกเพื่อเรียกร้อง ส่วน “ประท้วง” หมายถึง การกระทำหรือแสดงกริยาอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการคัดค้านเพราะไม่เห็นด้วยหรือไม่พอใจอย่างยิ่ง รวมความแล้ว การเดินขบวนหรือชุมนุมประท้วงจึงเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหนึ่ง โดยประชาชนรวมตัวกันเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐบาลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นการรวมตัวเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลในการกำหนดนโยบายหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของประชาชนผู้ชุมนุม

ข. การก่อความวุ่นวายทางการเมือง การก่อความวุ่นวายทางการเมืองเป็นวิธีแสดงออกของประชาชนโดยการไม่เชื่อฟังอำนาจรัฐ หรือปฏิบัติการที่ละเมิดกฎหมาย โดยอ้างความบกพร่องของรัฐบาลเป็นสาเหตุ วิธีนี้อาจก่อให้เกิดผลกระทบเป็นความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงทางการเมือง

ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ ในขั้นเริ่มต้นอาจยังไม่ผิดกฎหมาย และระบบการเมืองยินยอมให้กระทำได้ เช่น การนัดหยุดงาน แต่หากรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ เหตุการณ์อาจยืดเยื้อลุกลามเป็นความวุ่นวายทางการเมือง เกิดความไม่สงบในบ้านเมืองได้ อาจมีการใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินซึ่งเป็นการกระทำผิดกฎหมาย

2.3.3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล

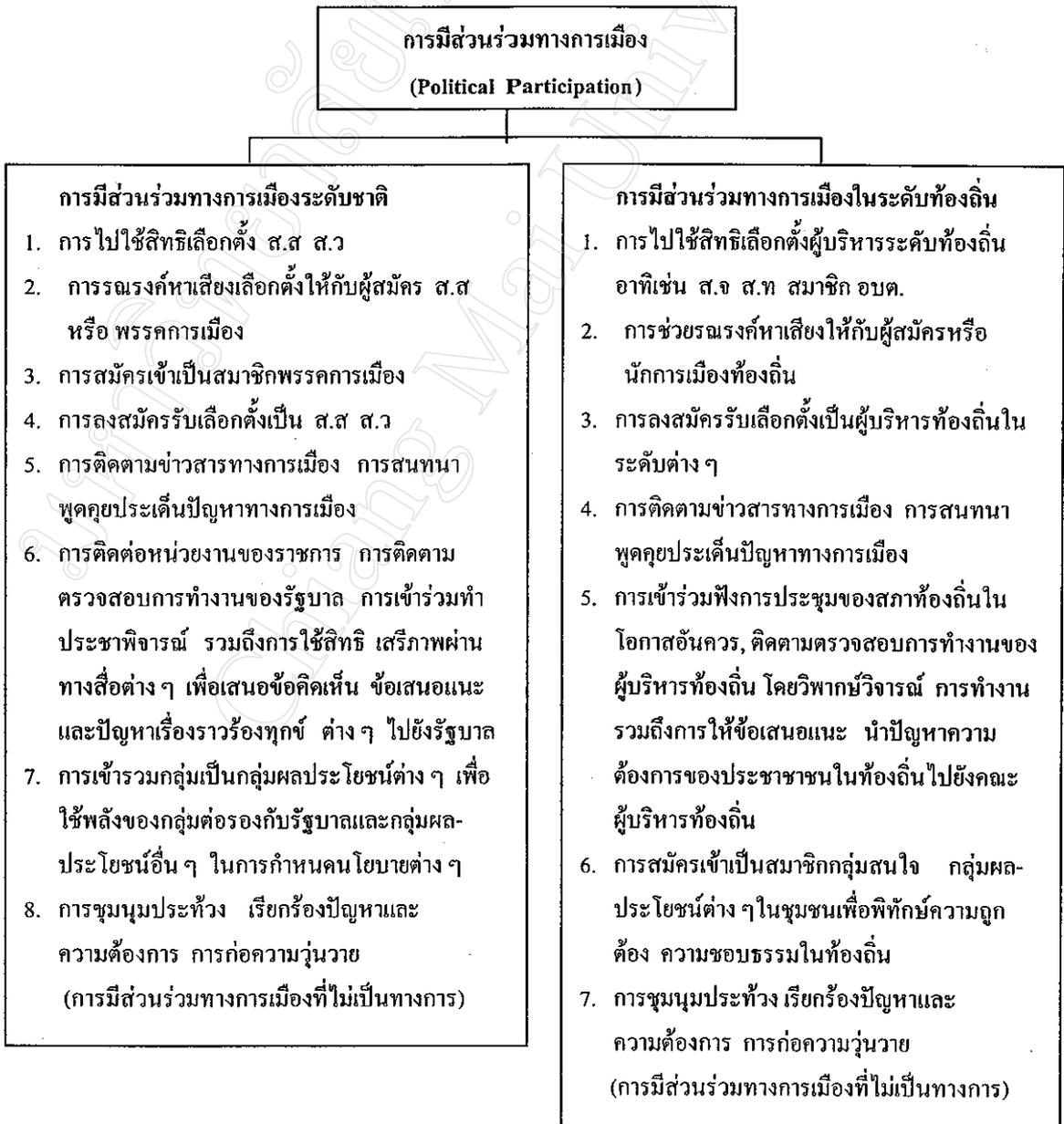
สำหรับการศึกษารุ่นนี้ เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งโกวิท พวงงามและปรีดี โชติช่วง (2539 : 20) ได้สรุปลักษณะที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในองค์การบริหารส่วนตำบลได้ ในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ลงรับสมัครเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยที่ประชาชนสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นผู้สมัครที่ได้รับการเลือกตั้งหรือเป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล
2. ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยการทำหน้าที่เป็นผู้คัดสรรบุคคลเพื่อเข้าไปบริหารกิจการท้องถิ่น เมื่อมีคุณสมบัติครบตามกฎหมาย เช่น อายุและถิ่นที่อยู่
3. ช่วยรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัคร นอกจากนี้อาจจะสนับสนุนคนดี ที่มีความรู้ มีความสามารถ เสียสละทำงานแก่ชุมชนให้ราษฎร ให้ลงรับสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
4. สนทนา พูดคุย ประเด็นปัญหาทางการเมืองกับเพื่อนบ้าน รวมทั้งการให้ความรู้ และช่วยประชาสัมพันธ์แก่เพื่อนบ้านในด้านที่เป็นประโยชน์
5. สนับสนุนและมีส่วนร่วมการดำเนินการดำเนินกิจกรรม โครงการที่มีประโยชน์ต่อชุมชน
6. จัดตั้งกลุ่มสนใจ ในลักษณะกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อเป็นการรวมกลุ่มพิทักษ์ความชอบธรรม ความถูกต้องในท้องถิ่น
7. เข้าร่วมรับฟังการประชุมหารือ การประชุมของสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลของผ่านนิติบัญญัติ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ปัญหาและการแก้ไขอย่างใกล้ชิด
8. ให้ข้อเสนอแนะ นำปัญหาความต้องการของราษฎรผ่านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือคณะกรรมการบริหารส่วนตำบล
9. สร้างกระแสสาธารณะเป็นลักษณะกลุ่มวิพากษ์หรือการโหมงาน อาจเป็นการวิจารณ์

หรือสนับสนุนการทำงานของฝ่ายบริหารท้องถิ่นว่าสิ่งที่ฝ่ายบริหารได้ทำอยู่นั้นเสี่ยงมหาชนยอมรับเพียงใดเป็นการกดดันผู้ปฏิบัติงานให้ปรับทิศทางการบริหารงานสนองความต้องการของประชาชน

10. การตรวจสอบสาธารณะ ซึ่งเป็นการตรวจสอบทั่วไปโดยประชาชนช่วยกันตรวจสอบการทำงาน ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและฝ่ายบริหารอย่างสม่ำเสมอใกล้ชิดคอย ทักท้วงการทำงานหากไม่ตรงความต้องการหรือผิดทำนองครองธรรม โดยที่อาจจะตรวจสอบแผน พัฒนาตำบล ร่างข้อบังคับตำบล ฯลฯ เป็นต้น

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สามารถที่จะสรุประดับและรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ดังนี้
แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

จากแนวคิดทั้งหมดที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างชุมชนเป็นแนวทางในการอธิบายความแตกต่างของความเป็นชุมชนเมืองและชนบทของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลที่ใช้ในการศึกษาทั้งด้านความแตกต่างทางด้านกายภาพของพื้นที่ ตลอดจนอธิบายลักษณะของวิถีชีวิต ความสัมพันธ์และความผูกพันของคนในชุมชน ซึ่งความแตกต่างของระดับความเป็นชุมชนเมือง ดังกล่าว อาจส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของคนในสังคม โดยผ่านทางกระบวนการกล่อมเกลாதทางการเมือง (Political Socialization) ด้วยตัวการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปจะหล่อหลอมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทศนคติและจิตสำนึกทางการเมืองของคนที่มีต่อระบบการเมือง เพื่อที่จะใช้ในการศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปกครองท้องถิ่น ทศนคติของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งจะมีผลไปถึงการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ของประชาชนในลำดับต่อไป

2.4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ปรากฏว่า ได้มีผู้ศึกษาไว้มากมายทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติ และในระดับท้องถิ่น รวมถึงทั้งผลการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

Pomper (อ้างใน ปิยะนุช เงินคล้ายและคณะ, 2541 : 18) ได้ศึกษาและชี้ว่าการมีส่วนร่วมของของประชาชน โดยเฉพาะพฤติกรรมในการออกเสียงเลือกตั้ง มีลักษณะหลากหลาย การมีส่วนร่วมจะแปรเปลี่ยนไปตามทัศนะของประชาชน การตอบสนองต่อสถานการณ์ในกาละเทศะต่างๆ กัน ความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ทันสมัยนั้น ความต้องการต่อการช่วยเหลืออุปถัมภ์ของปัจเจกบุคคลจะลดลง สำนึกร่วมกับกลุ่มจะมากขึ้นและชื่อเรียกร้องต่อระบบการเมืองจะขยายขอบเขตกว้างขึ้น วิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น ระหว่างชุมชนเมืองและชนบทจะทำให้มีทัศนคติแตกต่างกัน และภูมิภาคแหล่งภูมิภานา จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เพศ การศึกษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ส่วน Lipset, (อ้างใน ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ, 2541 : 15) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองและประชาธิปไตยจะมีความสัมพันธ์กับดัชนีที่ชี้วัดความเจริญหรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความมั่งคั่งหรือรายได้ การทำเป็นอุตสาหกรรม ความเป็นชุมชนเมือง และการศึกษา ยิ่งสังคมที่มีประชาชนที่มีระดับการศึกษาสูง รายได้ดี มีชุมชนเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมสูง ประชาชนจะกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากและมีความเป็นประชาธิปไตยมาก

นอกจากนี้ Milbrath (อ้างใน ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ, 2541 : 18 – 19) ได้สำรวจผลงานของนักวิชาการต่าง ๆ และผลงานการวิจัยของตนเอง พบว่า ประชาชนจะมีปฏิกิริยาตอบสนองและมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หลากหลาย โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคล ลักษณะของปัจเจกบุคคล ลักษณะสภาวะแวดล้อม ตลอดจนการถูกกระตุ้น โดยสื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. ผู้ที่ชอบการมีส่วนร่วมในการพูดคุย อภิปรายทางการเมืองจะมีส่วนร่วมทางการเมือง และถูกกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การไปออกเสียงมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจ พูดคุยเรื่องการเมือง
2. ผู้ที่มีการติดต่อทางการเมือง จะมีส่วนร่วมทางการเมือง และถูกกระตุ้นให้ไปออกเสียงหรือไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองมากกว่า
3. คนชั้นกลางจะมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและถูกกระตุ้นได้ง่ายกว่าชนชั้นล่าง
4. เพศชายจะถูกกระตุ้นสนใจทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง
5. ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย ซึ่งมักจะตัดตัวเองออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบปกติ ในขณะที่กรรมกรคนที่มีสถานภาพต่ำกว่า จะกระทำกิจกรรมที่มีความสุดโต่งทางการเมืองได้มากกว่า
6. ผู้ที่เติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมทางครอบครัวหรือท้องถิ่นที่มีการพูดคุยกันทางการเมือง จะมีความสนใจและถูกกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่า
7. การนิยมนับสนุนบุคคลหรือนโยบาย จะกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้
8. การได้รับข่าวสารข้อมูลจากสื่อต่างๆ จะกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น
9. ผู้ที่มีวัยกลางคนจะมีความเข้าอกเข้าใจทางการเมือง มีลักษณะเปิดต่อการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่าผู้ที่อยู่ในวัยเยาว์กว่า
10. ผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าจะเป็นประชาชนที่ให้ความสนใจรับรู้และรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบทางการเมือง (Civic Duty) สูงกว่า
11. กระบวนการกล่อมเกลอบรมปลุกฝังทางสังคมหรือสังคมการเมืองประกิด มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

กล่าวโดยสรุป คือ สภาวะแวดล้อมไม่ได้แต่มีส่วนสำคัญเฉพาะการฝึกฝนให้คนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นตัวกระตุ้นและเปิดโอกาสให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นด้วย เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง สถานะอาชีพ สถานะสังคม สถานะการศึกษาและอื่นๆเช่น ผู้ที่มีจิตใจฝักใฝ่การเมืองจะกระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งผู้ที่มีการศึกษา มีความเกี่ยวข้องกับนักการเมืองหรือพรรคการเมือง เพศชาย ผู้สูงอายุและผู้ที่มีฐานะดี

บุญยิ่ง โหมดเทศน์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น : กรณีศึกษาเทศบาลเมืองชุมพร” ผลการศึกษาพบว่า

1. ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล โดยที่การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลและการควบคุมติดตามการบริหารงานของเทศบาลมีน้อย

2. ปัจจัยทางการศึกษา รายได้ และความรู้ความเข้าใจในการปกครองมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล โดยที่รายได้เป็นปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษา ความรู้ความเข้าใจในการปกครอง

3. ในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลพบว่าปัจจัยทางการศึกษา รายได้ เป็นสมาชิกกลุ่มความทันสมัย ความรู้ความเข้าใจในการปกครองและการมองเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการปกครองไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. ในเรื่องการควบคุมติดตามการบริหารงาน พบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยเพียงตัวเดียวที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่เป็นไปในเชิงผกผัน คือ เมื่อมีการศึกษาสูงขึ้นจะเข้ามามีส่วนร่วมน้อยลง

ประสิทธิ์ บุญลิขิต (2531) ได้ศึกษาเรื่อง “สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง” : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตสุขาภิบาลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยที่

1. ประชาชนเพศชายจะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง
2. ประชาชนที่มีอายุมากจะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าผู้ที่มีอายุปานกลางและอายุน้อย
3. ระดับการศึกษา และ รายได้ ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ส่วนอภิชาติ การิกาญจน์ (2534) ได้ทำการศึกษา “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ศึกษาแบบแผนตามมาตรฐานแบบกัตต์เดเมน” พบว่า บุคคลซึ่งมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับที่แตกต่างกัน โดยผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะมีอัตราของการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่ำกว่าในทุกๆ ลักษณะของกิจกรรมทางการเมือง ได้แก่ ความตระหนักใน

ฐานะพลเมือง (civic mindedness), การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง (political attentiveness) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)

จากการศึกษาของ จีระพัฒน์ หอมสุวรรณ (2539) ในหัวข้อเรื่อง "การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของสภาตำบล : กรณีศึกษาสภาตำบลในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน" พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมของสภาตำบลในระดับต่ำ ได้แก่ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ระดับรายได้ และระดับความรู้เกี่ยวกับองค์กรประชาชนที่ทำหน้าที่ในการพัฒนา ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านและปัจจัยด้านที่ตั้งตำบล ประเภทของการมีส่วนร่วมที่มากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ ส่วนการมีส่วนร่วมที่น้อยที่สุดได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน อุปสรรคต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมของสภาตำบล คือระบบอุปถัมภ์ที่คณะกรรมการสภาตำบลมีต่อพ่อค้า ข้าราชการ และราษฎรบางกลุ่ม เพราะทำให้ราษฎรมีทัศนคติในทางที่ไม่ดีต่อสภาตำบล นอกจากนี้ พบว่าการที่ข้าราชการเข้าไปกำกับ ควบคุม ช่วยเหลือการทำงานของสภาตำบลมีผลให้สภาตำบลไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น

ในรายงานการวิจัยของปิยะนุช เงินคล้ายและคณะ (2541) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนในเขตเมืองและประชาชนในเขตชนบท" พบว่า ในภาพรวมจากการศึกษา ประชาชนที่มีภูมิลำเนาที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. เขตที่อยู่อาศัย (เมืองกับชนบท) พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง พบว่า ประชาชนที่อยู่ในเขตชนบทจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งมากกว่าประชาชนที่อาศัยในเขตเมือง ที่ระดับ $\alpha = 0.01$ แต่ประชาชนที่อาศัยในเขตเมืองจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งมากกว่าประชาชนในเขตชนบท ที่ระดับ $\alpha = 0.05$

2. เพศ พบว่า ประชาชนต่างเพศกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกันในด้านของการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง ประสบการณ์ในการเลือกตั้ง และการดำรงตำแหน่งทางการเมือง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.01$ โดยเพศชายจะมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านต่างๆ ทุกด้านมากกว่าเพศหญิง

3. อายุ พบว่า อายุที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

ก. การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ $\alpha = 0.01$ โดยกลุ่มคนที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไปจะไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งมากกว่าระดับอายุกลุ่มอื่น

ข. ประสิทธิภาพในการเลือกตั้ง พบว่า ประชาชนที่มีประสิทธิภาพในการเลือกตั้ง ส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในช่วง 36 – 45 ปีมีความแตกต่างจากกลุ่มช่วงอายุอื่นๆ ที่ระดับนัยสำคัญ $\alpha = 0.05$

ค. การเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง พบว่า ประชาชนที่เคยมีตำแหน่งทางการเมืองจะอยู่ในกลุ่มอายุ 55 ปีขึ้นไปมีความแตกต่างจากกลุ่มช่วงอายุอื่นๆ ที่ระดับนัยสำคัญ $\alpha = 0.01$

ง. รายได้ พบว่า รายได้ที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของการไปใช้สิทธิเลือกตั้งและประสิทธิภาพเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ที่ระดับนัยสำคัญ $\alpha = 0.01$

จ. อาชีพ พบว่า อาชีพที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกันในทุกด้าน เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง, การมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งและการดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ระดับนัยสำคัญที่ $\alpha = 0.01$

ฉ. ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกันทั้งในด้านของการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง และการมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $\alpha = 0.01$ โดยประชาชนที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุด แต่ในด้านของประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง พบว่า กลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จะมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งมากที่สุด

ต่อมา สุรเชษฐ์ ทรัพย์สินเสริม (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อองค์การบริหารส่วนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า

1. ในด้านความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำ โดยที่ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ไม่ผลต่อระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

2. ในด้านความพึงพอใจต่อการทำงานของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่าอยู่ในระดับต่ำ โดยที่เพศ อายุ รายได้ไม่มีผลต่อความพึงพอใจ ส่วนในด้านของการศึกษาและอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในเรื่องนี้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ปรากฏว่ามีการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ โดย เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลไม่แตกต่างกัน แต่ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันจะทำให้พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาของ สฤณีรัฐ แจ่มสมบูรณ์ (2542) ซึ่งได้ทำการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างช่องทางการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า

1. ความแตกต่างของปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจได้แก่ อายุ รายได้ อาชีพ การศึกษา ไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ อ.เมือง ต่ำที่สุด ต่อมาคือ อ.แม่แจ่มและอ.จอมทองตามลำดับ นอกจากนี้ทุกแบบแผนหรือรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างในเขต อ.จอมทองมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมาคือ อ.แม่แจ่ม และ อ.เมือง ตามลำดับ

3. ระดับการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ อ.เมือง ต่ำที่สุด ต่อมาคือ อ.แม่แจ่มและอ.จอมทองตามลำดับ

สาเหตุที่ประชาชนในเขต อ.จอมทอง และ อ.แม่แจ่มมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า อ.เมือง เนื่องจากสาเหตุสองประการ ประการแรกคือความสัมพันธ์ในโครงสร้างของชุมชนแบบชนบทที่เอื้อต่อการติดต่อพบปะระหว่างกันของตัวแทนทางการเมืองและข้าราชการของรัฐกับประชาชน ประการที่สองคือความเข้มแข็งและบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถเป็นตัวแทนทางการเมืองในพื้นที่ของตนได้ง่ายและเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไ้บทบาทและความสำคัญของการเมืองมากขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องก็พบว่า ภายใต้กรอบของการศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้นมีขอบเขตกว้างขวาง สามารถที่จะทำการศึกษาได้ทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับชาติและในระดับท้องถิ่น โดยพบว่ามีปัจจัยต่างๆหลากหลายปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งการศึกษาอาจจะทำได้ทั้งการมุ่งให้ความสนใจต่อการศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมด้วยปัจจัยหลายๆปัจจัยประกอบกันหรือการมุ่งศึกษาเจาะลึกเพียงปัจจัยใดปัจจัยเดียว ซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามความสนใจของผู้ทำวิจัยแต่ละบุคคลและตามความเหมาะสมของบริบทแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษา

สำหรับการศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยรวบรวมประเด็นของการศึกษาที่สนใจจากแนวคิดต่างๆ และผลการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ประกอบในกระบวนการสร้างกรอบแนวคิดและกระบวนการสร้างแบบสอบถามตามประเด็นต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลำดับสุดท้ายก็จะนำผลการศึกษาที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาที่ได้เทียบกับแนวคิดต่างๆที่นำมาใช้และงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องว่า ผลการศึกษาที่ได้ในครั้งนี้ว่ามีประเด็นใดที่มีความสอดคล้องหรือมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

2.5. กรอบแนวความคิดในการศึกษา

จากทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาดังที่กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งจะใช้ในการศึกษาถึงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีระดับความเป็นชุมชนเมืองที่แตกต่างกัน โดยมีแนวคิดในเบื้องต้นว่า

ในพื้นที่ชุมชนที่มีระดับความเป็นชุมชนเมืองที่แตกต่างกันนั้น หากไม่พิจารณาเพียงความแตกต่างด้านสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ปัจจัยของการได้รับการกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization) น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยผ่านตัวการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป

โดยที่ ชุมชนที่มีระดับของความเป็นชุมชนเมืองต่ำ อาจจะพบว่า สถาบันครอบครัวและกลุ่มเพื่อนบ้านจะมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการกล่อมเกลาทางการเมืองให้กับสมาชิกในครอบครัวและสังคม เนื่องจากวิถีชีวิตและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ในขณะที่ชุมชนที่มีระดับของความเป็นชุมชนเมืองสูงจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชนมิได้แน่นแฟ้นเท่าชุมชนชนบท อันอาจจะเนื่องมาจากความแตกต่างของวิถีชีวิตความเป็นอยู่และลักษณะการประกอบอาชีพ แต่คนในเมืองจะได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองจากสถาบันการศึกษา กลุ่มอาชีพและจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ได้มากกว่าคนชนบท ซึ่งแต่ละตัวการก็จะสร้างกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและทัศนคติหรือความรู้สึกพึงพอใจต่อบุคคลหรือสถาบันทางการเมืองนั้นอันจะมีผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในลำดับต่อไป

นอกจากนี้กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization) โดยผ่านตัวการต่างๆ นั้นอาจจะส่งผลโดยอ้อมให้เกิดความรู้สึกผูกพันในชุมชนจากการที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การพบปะเพื่อนบ้าน การสนใจติดตามความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดการรับรู้ปัญหาของชุมชนและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและหาทางร่วมมือกันที่จะแก้ไขซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยซึ่งจะส่งผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ในอีกทางหนึ่ง จึงสามารถสรุปได้เป็นกรอบแนวความคิดของการศึกษาได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

